

Ineke van Enk - Wielemaker

Na afronding van haar conservatoriumopleiding viool werkt Ineke van Enk in diverse functies binnen Muziekscholen en Kunstencentra. Als violdocent is zij gespecialiseerd in het lesgeven aan kinderen vanaf vier jaar en heeft een eigen Nederlandstalige Vioolmethode "Vioolfantasie" ontwikkeld voor deze doelgroep (4 delen). Tevens dirigeert zij een strijkenensemble en arrangeert muziek voor dit orkest en ensembles in diverse bezettingen.

Naast een grote passie voor didactiek, nemen diverse leidinggevende taken en het organiseren van projecten een steeds grotere plaats in. Zij behaalde een Master of Management in Education aan de Universiteit Tilburg.

De combinatie van wetenschappelijke kennis en de langdurige loopbaan als muziekdocent resulteerde in adviesbureau Adestra (zie www.adestra.eu).

Dit artikel is geplaatst in Arco (vakblad van de European String Teachers Association -ESTA), El Maestro (vakblad van de European Guitar Teachers Association -EGTA) en het Nederlands Harpbulletin.

Muziekdocent als cultureel ondernemer

Ineke van Enk-Wielemaker

De positie van de muziekdocent komt steeds meer onder druk. Dit komt doordat het muziekonderwijs door de vergrijzing rekening moet houden met een krimpend leerlingenaantal. Bovendien komt er een nieuwe bezuinigingsronde aan. Ook verandert de rol van de overheid. Steeds meer overheidsinstanties hebben behalve gesubsidieerde taken ook verzelfstandigde onderdelen, die meer bedrijfsmatig functioneren. Cultureel ondernemerschap biedt het muziekonderwijs mogelijkheden.

Cultureel ondernemerschap is steeds meer een trend. Wat zijn de mogelijkheden en wat de bedreigingen? In dit artikel kijken we in hoeverre een Muziekschool en de docenten zelf keuzes kunnen maken. Niet afwachten tot de kaasschaaf van de bezuinigingen weer toeslaat. Niet lijdzaam toezien hoe het leerlingenaantal afkalft. Het initiatief kan worden hervonden op verschillende terreinen.

Er liggen twee categorieën kansen. De eerste bestaat uit het benutten van andere subsidiestromen. Dat kan door het leveren van kant-en-klare projecten voor scholen (kunstparticipatie). De andere door het aanbieden van kortlopende projecten binnen de Muziekschool of voor de buitenschoolse opvang.

Elke keuze heeft directe gevolgen voor de invulling van de aanstelling van de muziekdocent. Sinds de invoering van de nieuwe rechtspositie CAR-UWO (arbeidsvoorwaardenregeling voor gemeenten) is, in navolging van de rechtspositie Kunsteducatie (KE), al nagedacht hoe de kunsteducatie zich kan voorbereiden op deze nieuwe en projectmatige aanpak. Door de nieuwe normering van lesgebonden en niet-lesgebonden uren is geprobeerd een basisstructuur neer te leggen, waardoor meer activiteiten mogelijk zijn. De docent is nu aan zet om keuzes te maken wat betreft de invulling van de niet-lesgebonden uren.

Professional

Het is belangrijk dat de docent hierop inspeelt omdat hij zijn functie moet beschermen. Muziekonderwijs is kostbaar. Dat is inherent aan de geringe groepsgrootte bij vrijwel alle instrumenten en zeker bij strijkers. Bovendien valt of staat muziekonderwijs met hoogopgeleide professionals.

De neiging bestaat om hierin te berusten. Hakken in het zand, want anders worden de groepen groter. Voor velen een herkenbaar beeld. Maar werkt het ook?

Anno 2010 is het niet nieuw dat een beroep wordt gedaan op de flexibiliteit van de muziekdocent. Sinds de invoering van het groepsonderwijs in de jaren zestig heeft het muziekonderwijs geworsteld met onverenigbare grootheden. Enerzijds moesten er meer leerlingen per les worden lesgegeven en anderzijds moest de kwaliteit worden gehandhaafd. De problematiek is sindsdien alleen maar toegenomen. Muzieklessen moeten niet alleen kwaliteit hebben, ze moeten in toenemende mate ook leuk en aansprekend zijn. Terwijl in de sport nog steeds een deel streng traint en selecteert op topkwaliteit, zien velen muzieklessen als iets wat je 'voor je plezier' doet. Dat betekent dat de docent bij de samenstelling van groepen naast leeftijd en aanleg steeds meer rekening moeten houden met de factor motivatie. De toegenomen hoeveelheid leer- en gedragstoornissen komen daar nog eens bij. Muziekdocenten zijn voor al die problemen niet opgeleid, maar hebben zich in de meeste gevallen op bewonderenswaardige wijze ontwikkeld en aangepast aan het groepsles-systeem.

Sluiting

Maar het is niet genoeg. De praktijk wijst uit dat de kaasschaaf-methode van subsidiekortingen doorgaat tot sluiting. Het aantal muziekscholen en kunstcentra is de afgelopen tien jaar met 32 gedaald en de huidige kunstinstellingen hebben vaak als gevolg van bezuinigingen een beperkter aanbod.

Een actieve aanpak biedt een kans. Dure muzieklessen kunnen floreren naast kostendekkende activiteiten. Dat maakt een school minder afhankelijk van subsidies. Bovendien kan de instelling door de keuze van deze activiteiten invulling geven aan een eigen identiteit. Door te formuleren waar de Muziekschool naast de hoofdtaak op wil inzetten, kan het muziekonderwijs een betere focus krijgen. Deze grondwaarden kunnen weer het fundament worden om het onderwijs te verbreden en vernieuwen.

Kunstparticipatie

Politiek gezien ligt het accent vooral op participatie van brede bevolkingsgroepen (Zie nota *Kunst van Leven van het Ministerie van OCW*). De amateurkunst en de rol van de amateurkunst in de samenleving is prominenter aanwezig in vergelijking met eerdere cultuurnota's. Het toverwoord is: "Kunstparticipatie". Een kans voor het Muziekonderwijs om daar gebruik van te maken.

Rijk, provincie en gemeente hebben stimuleringsubsidies voor kunsteducatieve projecten in het (basis)onderwijs. Het is uiteraard een goede zaak om er voor te zorgen dat aan de basis veel leerlingen kennis maken met kunst en cultuur, maar hoe zit het met de continuïteit? Leerlingen bij wie kunst aanslaat moeten immers kunnen doorstromen naar het muziekonderwijs? Door in te spelen op gesubsidieerd basisonderwijs, is de kans op aanvullende subsidie vanwege continuïteit voor Muziekscholen groter. Dat betekent twee vliegen in een klap: directe betrokkenheid bij gesubsidieerd basisonderwijs en een politiek belang bij vervolgonderwijs op de Muziekschool. Bij doorgaan op dezelfde voet dreigt een verschraving van het kunsteducatieve aanbod.

Nieuw leren

De meeste deelnemers aan het muziekonderwijs zijn jongeren tussen de 6 en 20 jaar. De demografische ontwikkeling pakt voor het muziekonderwijs ongunstig uit. De vergrijzing betekent dat het muziekonderwijs rekening moet houden met een krimpend leerlingenaantal.

De krimp wordt verergerd doordat steeds minder mensen vinden dat hun kinderen naast een sport een instrument horen te bespelen. Waar de sport een vanzelfsprekendheid is vanwege het positieve effect op de gezondheid, zijn de voordelen van kunsteducatie minder algemeen bekend. Het kiezen voor muziekles is een individuele zaak geworden, omdat de muziekles door een vakdocent op de basisschool meer uitzondering is dan regel.

Moderne kinderen ervaren veel concurrerende vrijetijdsbestedingen. In de concurrentieslag met computergames en tv verliest muziek vaak: korte termijn behoeftebevrediging versus investeren in muzikale vaardigheden. Ook is de algemene houding ten opzichte van leren veranderd. In de concurrentieslag in de tijd geldt steeds vaker het korte termijn rendement. De 'ambachtelijkheid' die aanvankelijk bij het leren een grote rol speelde, verdwijnt naar de achtergrond. Woordenschat en grammatica zijn ingeruild voor spreekvaardigheid en eigen onderzoek. Niet alleen het onderwijs en de leervormen zijn door deze ontwikkelingen ingrijpend veranderd, maar ook de leerling.

Positie Muziekonderwijs

Het Muziekonderwijs heeft op die 'nieuwe' leerling niet gemakkelijk kunnen anticiperen. Dat komt door een constante stroom van bezuinigingen. Deze omstandigheid noopt niet uit tot innovatie, maar die urgentie is er nu wel. Is het niet vanwege de subsidiegever, dan is het wel omdat de wereld om ons heen zo snel verandert.

In het muziekonderwijs worden veel veranderingen van boven af gedictieerd. Dat is logisch omdat muziekonderwijs in veel gevallen afhankelijk is van subsidies, waardoor de subsidiegever een grote invloed heeft. Deze hiërarchische aanpak leidt echter niet tot effectiviteit. Het zou mooi zijn, wanneer het muziekonderwijs, door van binnen uit te veranderen, minder afhankelijk en meer zelfsturend zou kunnen zijn.

Is een verandering mogelijk met behoud van de essentiële waarden en om welke kernwaarden gaat het dan? Het overdragen van de benodigde vaardigheden om muziek te

maken en het bijbrengen van kennis en waardering voor cultuur blijft de kern van het muziekonderwijs. Een muziekschool wordt onafhankelijker, wanneer de instelling zelf mogelijkheden zoekt om de muzieklessen financieel te ondersteunen: de geboorte van cultureel ondernemerschap.

Cultuuromslag

Cultureel ondernemerschap is voor muziekdocenten nieuw. Een van de grote voordelen is dat de Muziekschool en daardoor ook de docenten zelf keuzes kunnen maken. Hierdoor hebben zij meer invloed op de invulling van het onderwijs.

Er kan geld verdiend worden op verschillende terreinen. Bijvoorbeeld door het leveren van kant-en-klare projecten voor scholen (kunstparticipatie), door het geven van zomercursussen, door kortlopende projecten, het ontwikkelen van cursussen in samenwerking met de buitenschoolse opvang e.d. Elke keuze heeft gevolgen voor de accenten binnen de school en de invulling van de aanstelling van de muziekdocent. Daarom is het belangrijk dat de keuzes door het docententeam gedragen worden en dit proces van verandering zorgvuldig wordt doorlopen.

Vernieuwingsproces

Wanneer een Muziekschool besluit meer het heft in eigen hand te nemen zijn de docenten als professionals en ervaringsdeskundigen de belangrijkste vormgevers in dit vernieuwingsproces. De eerder genoemde veranderingen vergen een andere manier van denken van de docent. Muziekdocenten hebben vanuit de opleiding geleerd kritisch op zichzelf te reflecteren. Tijdens een kunstopleiding hoort het anticiperen op maatschappelijke veranderingen of het flexibel inspelen op vernieuwingen niet tot het lespakket. Dit is misschien de reden dat in de culturele sector zoveel later als bijvoorbeeld in de sport een beroep werd gedaan op sponsors en bij bezuinigingen vooral het bestaande wordt verdedigd.

Docenten moeten beseffen dat de veranderingen die het hoofd geboden moeten worden ingrijpend, wereldwijd en blijvend zijn. De combinatie van een terugtrekkende overheid en afnemende leerlingenaantallen dwingt tot reflecteren op de eigen positie. De tijd dat er sprake was van een constante leerlingenstroom is voorbij, waardoor het belangrijk is mee te denken over mogelijk nieuwe- of aanvullende vormen van onderwijs. Docenten zijn op deze manier verantwoordelijk voor hun eigen aanstelling. Voor de meesten is deze manier van denken radicaal anders. Niet alleen de argumenten maar ook het perfectief is nieuw en onwennig. Hierdoor is enige procesbegeleiding geen luxe, maar voorwaarde om zo'n traject te doen slagen. Er zijn over soortgelijke verandertrajecten veel wetenschappelijke inzichten en onderzoeksgegevens. Deze kennis dient echter wel gecombineerd te worden met een brede ervaring op muziekdidactisch gebied, omdat musici en het muziekonderwijs zeer specifieke mechanismen kent. Een goed doorlopen veranderingstraject vernieuwt het

muziekonderwijs terwijl het tegelijkertijd de essentiële kiem bewaart, waarbij zowel op individueel- als op groepsniveau gewerkt moet worden.

De mogelijkheden om tijdens het veranderingstraject als team te sturen, keuzes te maken en prioriteiten te stellen is naast de bereikte veranderingen een bijkomstig voordeel. Door actief een vernieuwingsproces op te starten, hoeft een school niet meer in een slachtofferrol te wachten op de volgende bezuinigingsronde. Hiermee zorgt het veranderingsproces niet alleen voor vernieuwing, maar ook voor een nieuw elan binnen de school.

Meer informatie is te vinden op www.adestra.eu. Wilt u naar aanleiding van dit artikel van gedachten wisselen of meer informatie over de toepassingsmogelijkheden? Mail naar adestra.enk@inbox.com of bel 06-467 22664.